

بسم الله الرحمن الرحيم

آثار تربیتی ارتباط مطلوب با خانواده همسر بر فرزندان

سحر حسینی اظهر^۱

چکیده

فرزندان ما آن گونه ای خواهند شد که هستیم نه آن گونه ای که دلمان می خواهد باشند. این جمله نشان می دهد که فرزندان هر شخص و خانواده ای در دوران کودکی و سایر دوران ها ، ذهنی جوال و تحلیل پذیر دارند؛ چراکه با دریافت یافته های خود از طریق حواس ظاهری در ذهن ثبت و ضبط نموده و سپس به تجزیه و تحلیل آن می پردازند و رفته رفته این داده ها تبدیل به ویژگی های منحصر به فرد در افراد خواهد شد. بدن شک در خانواده هایی که از صمیمیت ارتباط و انسجام بالایی برخوردارند و به روابط خانوادگی و تربیت صحیح فرزندان خویش اهمیت دو چندانی می دهند، خروجی افراد موفق تری را در پی خواهند داشت. یکی از عواملی که موثر در تربیت مطلوب فرزندان بوده و درصد موفقیت در زندگی و جامعه را بالا می برد، ارتباط مطلوب میان خانواده های زوجین است. به تحقیق فقدان و یا وجود این عامل در سلامت و بهداشت روان افراد جامعه و نیز تداوم بنیاد خانواده ها و مصونیت و یا آسیب پذیری افراد نقش به سزایی را خواهد داشت. خانواده های اسلامی با بهره گیری از آیین خود در حفظ و استحکام و پرورش این روابط تاکید داشته و راهکار هایی را ارائه نموده اند. در این نوشتار سعی نمودیم آثار تربیتی ارتباط مطلوب با خانواده همسر بر فرزندان را بیان نماییم و اهمیت این روابط را یادآور شویم و سپس راهکارها و پیشنهادات بر گرفته شده از منابع اسلامی را مورد بررسی قرار دهیم.

کلیده واژه: ارتباط، فرزند، تربیت، خانواده همسر.

^۱ طلبه سطح ۲، دانشجوی دکتری شیعه شناسی

مقدمه

انسان موجودی است اجتماعی و برای برآورده سازی احتیاجات مادی و معنوی خود نیاز به جامعه خویش دارد. از سویی دیگر آماده سازی اشخاص برای ورود به دنیای روابط بشری و رسیدن به قله های کمال مستلزم قبول مسئولیت های فردی و اجتماعی در قالب نقش های مختلف است. یکی از آن مسئولیت ها و نقش ها پیوند مقدس ازدواج است که باعث تکامل افراد و تداوم نسل آنها می گردد. رشد بشریت مدیون قداست این ارتباط و روابط خانوادگی زوجین است که افراد در دامن خانواده ای مطلوب و مستعد رشد کرده و سپس وارد دنیایی پر تلاطم شده و با مشکلات مقابله و دست و پنجه نرم می کنند. علی رغم روابط خوب و مطلوب خانوادگی و اثرات مفیدی که بر روی تربیت فرزندان دارد، شاهد شقاوت و فرومایگی افراد از این جهت هستیم. بدین سبب روابط خانوادگی در تربیت بهتر فرزندان موثر بوده و از اهمیت بسزایی برخوردار است. روابطی که در این میان تأثیر زیادی در شکل گیری شخصیت و تربیت فرزندانی که قرار است در جامعه خویش قدم بگذارند و ایجاد موفقیت کنند، خواهد داشت. یکی از این روابط، رابطه مطلوب با خانواده همسر و آثار تربیتی مطلوب آن بر فرزندان است. این رابطه، نسبی و دو وجهی است چراکه از سویی موثر در پرورش عواطف و احساسات و شکل گیری شخصیت و حیثیت افراد است و از سوی دیگر اختلال در آن اثرات سوی و مخرب سنگینی را بر روی تربیت فرزندان بر جای خواهد گذاشت.

اثراتی که منجر به گوشه گیری و منزوی شدن و انزجار از خانواده و جامعه خویش را به دنبال دارد. تحقیقات نشان داده اکثر افرادی که مرتکب جرم و جنایت در جامعه خویش را شده اند وقتی مورد بررسی قرار می گیرند یکی از عوامل ارتکاب جرم آنها وجود عقده هایی بوده که ریشه در دوران کودکی و یا نوجوانی جوانی او داشته است. دین مبین اسلام که به عنوان آخرین و راست ترین دین الهی می باشد و انسان را که اشرف مخلوقات عالم بشیریت می داند برای کمال زندگی و سعادت و تکامل زندگی او برنامه ها و معیار هایی را ارائه کرده است.

در رابطه با پیشینه مسئله حاضر کتابها و مقالاتی نگاشته شده است از جمله:

1- کتاب «والدین سمّی»؛ اثر سوزان فوروارد است که در سال 1397 چاپ گشته است. نویسنده در این کتاب سعی نموده به همه کسانی تجربه والدینی نامناسب و یا بدسرپرست را داشته‌اند با کمک خواندن این کتاب زخم‌ها و آسیب‌های مربوط به گذشته را برطرف سازند.

2- کتاب خانم سمیرا اسماعیلی چاپ شده در سال 1398 با عنوان «مهارت‌های طلایی ارتباط با خانواده همسر» که معیارها و ملاک‌هایی را در رابطه با نحوه ارتباط‌گیری مطلوب زوجین بیان کرده است. وجه تمایز این نوشتار با آثار گفته شده در دو چیز است:

1) بعد اسلامی و بررسی از جهت آیات و روایات. 2) جزئی بودن موضوع در این باره.

ضرورت پرداختن به موضوع ما را بر آن داشت تا این مسئله را از دیدگاه منابع اسلامی بررسی کنیم و نقاط ضعف و قوت خانواده‌ها را از این جهت مورد بررسی قرار دهیم. سوال اصلی این تحقیق این است که آثار تربیتی ارتباط مطلوب با خانواده همسر بر فرزندان چیست؟ هدف تحقیق بررسی دقیق موضوع و ارائه راهکارهای روایی از این باب است. نویسنده در گردآوری این تحقیق از روش کتابخانه‌ای و با نوع توصیفی و تحلیلی استفاده کرده است.

1- مفاهیم و اصطلاحات

1-1- ارتباط

الف) ارتباط در لغت:

- ۱) واژه ارتباط به معنای اتصال و پیوند و وصل دو چیز است که بیشتر برای ایجاد پیوند دو طرفه و دو جانبه به کار می‌رود.^۱ ریشه ثلاثی مجرد آن، لغت «ربط» به معنای بستن چیزی است.^۲
- ۲) ارتباط در لغت به معنای ربط دادن، بستن، پیوند، پیوستگی و رابطه می باشد. ارتباط داشتن یعنی پیوستگی داشتن، مربوط بودن، رابطه داشتن، وابسته بودن و مراوده داشتن.^۳

ب) ارتباط در اصطلاح:

- در فرهنگ علوم رفتاری، ارتباط به عنوان یک فرهنگ جدید چنین معنا شده است.
- تبادل معنا بین افراد که از طریق زبانی یا به طور غیر کلامی صورت گیرد و با درجات متفاوتی از دانش، انگیزش و نگرش متنوع می شود.
- ارتباط در ساده ترین مفهوم خود ارسال و دریافت پیام است، و فرآیندی است که با آن افکار، عقاید، احساسات، و هیجانات ابراز می شود و افکار و احساسات دیگران را دریافت می گردد.. وقتی پیامی را فرستاده می شود و فرد مقابل آن را دریافت می کند، ارتباط برقرار شده است.

^۱ حسینی زبیدی، تاج العروس، ج ۱۰، ص ۲۵۹.

^۲ فراهیدی، العین، ج ۸، ص ۲۷۹.

^۳ معین، فرهنگ فارسی معین، ۱۸۹.

^۴ عمید، فرهنگ فارسی جیبی، ص ۹۰.

۱-۲- کلام در لغت و اصطلاح:

کلام نیز معنای سخن و قول را می‌دهد. سخنی که مفید معنای تام^۱ باشد. و به وسیله ادای حروف خاص که دلالت بر معنی مخصوصی که در نفس متکلم است می‌کند.^۲

۱-۳- تربیت

الف) تربیت در لغت:

واژه «تربیت» از ریشه «ریو» و از باب تفعیل است؛ برای اینکه کلمه ناقص، هنگامی که به باب تفعیل برده می‌شود، مصدر آنها بر وزن «تَفَعَّلَ» می‌شود. مانند: تربیه، تزکیه، تحلیه.^۳ با بررسی نظران دانشمندان لغت شناس اینگونه استنباط می‌شود که، در این ریشه نوعی معنای زیادت و رشد یافت می‌شود که در موارد مختلف استعمال خود نیز این معنا را دارد. عرب زبانان به تپه «ربوه» می‌گویند، چرا که نسبت به سطح زمین برآمده تر است^۴، نفس زدن را «ربو» می‌گویند چرا که به هنگام نفس کشیدن سینه برآمده می‌شود^۵ و نیز «ربا» را بدین نام نهاده‌اند از آن روی که بر مال، افزوده می‌شود. خلیل بن احمد فراهیدی، از لغت شناسان قرن دوم، در مورد معنای لغوی این واژه قائل است که ریشه آن به معنای زیادت هست، را الجرح و الأرض و المال و کل شیء یربو ربوا هنگامی است که بدان افزوده شود و بیش از این مطلبی را بیان نمی‌دارد.^۶ راغب اصفهانی، در کتاب مفردات ألفاظ القرآن در معنای این لغت همان سخن العین را آورده است و در کنار آن به بیان قولی نیز قایل

^۱ عمید، فرهنگ فارسی جیبی، ص ۸۴۹.

^۲ معین، فرهنگ فارسی معین، ص ۷۶۵.

^۳ طباطبایی، صرف ساده، ص ۱۷۱.

^۴ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ج ۲، ص ۴۸۳.

^۵ همان.

^۶ فراهیدی، العین، قم، هجرت، بی تا، دوم، ج ۸، ص ۲۸۴.

۲) والدین (بر خلاف نوع اوّل، که صرفاً محبت می‌ورزند، و نوع دوم، که تنها اعمال قدرت می‌کنند) دارای تلفیقی از محبت و قدرت هستند (محبت در عینِ اعمالِ قاطعیت)^۱.

۳) در اجرای قوانین جدّی هستند.

۴) دارای قوانین معین و مشخصی هستند. این قوانین گرچه به وسیله والدین وضع شده، ولی رأی و نظر فرزندان نیز در آن دخالت داشته است. قوانین و مقررات، روشن و تعریف شده است و به طور صریح ابلاغ می‌شود.

۵) در اجرای قوانین و مقررات، به اقتضای موقعیت و شرایط موجود، انعطاف پذیری وجود دارد.

۶) در برابر بدرفتاری کودک، اظهار نارضایتی می‌کنند.

۷) از رفتار درست و سازنده کودک، حمایت کرده و اظهار رضایت می‌نمایند. از رفتار نادرست کودک حمایت نمی‌کنند و آشکارا نارضایتی خود را اعلام می‌نمایند.

۸) والدین رابطه دو طرفه و متقابل با فرزندان خود دارند.

۹) قوانین حاکم بر خانواده، شفاف و روشن بوده و انتظارات مشخص و معلوم است.

۱۰) والدین دارای قاطعیّت بوده و فرزندان خود را با انتظاراتی رو به رو می‌سازند که زور بر آن حاکم نیست؛ امّا زمینه را برای اجرای قوانین مهیا می‌کنند. قاطعیّت، نظارت و پیگیری در کنار محبّت، صمیمیت و تفاهم است.

۱۱) والدین نظریات فرزندان را جویا می‌شوند.

^۱ همان، ص ۵۳.

۱۲) کودکانی که در این خانواده‌ها پرورش می‌یابند، از سلامت روانی برخوردار بوده و در امور مختلف درسی، اجتماعی و فرهنگی موفق هستند. حس مسئولیت‌پذیری در این افراد، تقویت شده و اعتماد به نفس، عزت و کرامت نفس آن‌ها حفظ می‌گردد. نیازهای فرزندان برطرف شده و شخصیت آن‌ها به گونه‌ای مطلوب شکل می‌گیرد. فرزندان این خانواده‌ها، رفتاری متعادل، منطقی و مؤدبانه دارند.^۱

۵- شیوه‌های رفتاری خانواده‌ها

موقعیت خانواده نقش بسیار مهمی در تربیت کودکان دارد. جو خانوادگی، یعنی فضایی که برای ایجاد روابط انسانی در خانواده حاکم است، تعیین‌کننده بینش، منش و چگونگی رفتار کودک است. این فضا ممکن است صمیمانه یا خصمانه، استبدادی یا آزادمنشانه، منظم یا آشسته و همراه با هرج و مرج باشد. جو معنوی خانوادگی و فضایی که کودک در آن تنفس می‌کند، الگوهایی از ارزش‌ها، رفتارها و روابط انسانی را به کودک می‌آموزد.

^۱ همان، ص ۶۲.

نتیجه گیری

با توجه به آیات و روایات در منابع اسلامی می‌توان به نتایج زیر دست یافت:

۱) روابط خانوادگی جنبه‌ای دو سویه بر روی روابط با فرزندان را در پی خواهد داشت:

الف) سوی اول اینکه روابط خانوادگی مطلوب تاثیر مستقیم بر روی شخصیت، عاطفه و شکل گیری نظام فکری افراد را خواهد داشت.

ب) سوی دوم: اینکه ضعف و آسیب در روابط خانوادگی در سرنوشت و آینده فرزندان و افراد بدون شک اختلال ایجاد خواهد کرد.

۲) روابط مطالب خانوادگی هر یک از زوجین مسلماً اثرات فردی، خانوادگی و اجتماعی را به دنبال خواهد داشت.

۳) آثار فردی نظیر: حفظ عزت نفس و آبروی فردی، آثار خانوادگی نظیر تعادل در عواطف و احساسات و حل مسائل مهم توسط خانواده، آثار اجتماعی نظیر: تعاون و تبادل، عدالت اجتماعی شانه خالی نکردن از زیر بار مسئولیت های اجتماعی و ایفای نقش در قالب مسئولیت های مختلف اجتماعی.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

- 1) ابن فارس، احمد بن، معجم مقاییس اللغة، بیروت: دار الفکر، چاپ اول، 1399 ق.
- 2) باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: مدرسه، چاپ سیزدهم، ۱۳۸۵ ش.
- 3) بهشتی، احمد، اسلام و حقوق کودک، قم: سازمان تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ اول، 1391 ش.
- 4) حجتی، سید محمد باقر، اسلام و تعلیم و تربیت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، 1385 ش.
- 5) حسینی زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: دار الهدایه، چاپ اول، 1385 ق.
- 6) خزعلی، ابوالقاسم، تربیت از دیدگاه قرآن کریم، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، چاپ اول، 1374 ش.

- 7) دلشاد تهرانی، مصطفی، سیری در تربیت اسلامی، تهران، نشر و تحقیقات ذکر، چاپ چهارم، ۱۳۸۰ ش.
- 8) شریعتمداری، علی، روانشناسی تربیتی، تهران: امیر کبیر، چاپ یازدهم، 1377 ش.
- 9) شعاری نژاد، علی اکبر، روانشناسی رشد، تهران: اطلاعات، چاپ نهم، 1372 ش.
- 10) طباطبائی، محمدرضا، صرف ساده، قم: دار العلم، چاپ چهل و نهم، 1379 ش.
- 11) عمید، حسن، فرهنگ فارسی جیبی، تهران: امیر کبیر، چاپ ششم، 1375 ش.
- 12) فراهیدی، خلیل بن احمد، کتاب العین، بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات، طبعه الاولى، 1408 ق.
- 13) قائمی، علی، حدود آزادی در تربیت، تهران: انجمن اولیاء مربیان، چاپ اول، 1379 ش.
- 14) گروه نویسندگان، فلسفه تعلیم و تربیت، قم، دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، چاپ هفتم، 1384 ش.
- 15) محمدی، حمید، صرف متوسطه، قم، دارالذکر، ۱۳۸۱، چاپ، پنجاه و چهار، 1381 ش.
- 16) مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، قم، صدرا، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳ ش.
- 17) مظاهری، علی اکبر، هشدار های تربیتی، تهران: هجرت، چاپ ششم، 1378 ش.
- 18) معین، محمد، فرهنگ معین، تهران: زرین، چاپ سوم، 1386 ش.